

ВІЙСЬКОВА МЕТАФОРА В АНГЛОМОВНОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

MILITARY METAPHORS IN THE ENGLISH MEDICAL DISCOURSE IN THE ASPECT OF TRANSLATION

Старух В.О.,
старший викладач кафедри філології,
перекладу та мовної комунікації
Національної академії
Національної гвардії України

Стаття присвячена дослідженню специфіки перекладу військової метафори в англomовному медичному дискурсі. Автор окреслює основні поняття: медичний дискурс і метафора. З'ясовано, що військова метафора в медичній практиці є розповсюдженою, допомагає встановити двосторонній зв'язок між лікарем і пацієнтом, зберігає експресивно-емоційне забарвлення. У результаті дослідження були виявлені лексичні одиниці з метафоричним значенням, які найчастіше вживаються в англomовному медичному дискурсі за тематикою «імунна система». Матеріалом дослідження слугували медичні книги.

Ключові слова: медичний дискурс, метафора, військова лексика, військова метафора, імунна система, переклад.

Статья посвящена исследованию специфики перевода военной метафоры в англоязычном медицинском дискурсе. Автор обращается к определению основных понятий: медицинский дискурс и метафора. Установлено, что военная метафора в медицинской практике является распространенной, помогает установить двустороннюю связь между врачом и пациентом, сохраняет экспрессивно-эмоциональную окраску. В результате исследования определены лексические единицы с метафорическим значением, которые употребляются наиболее часто в англоязычном медицинском дискурсе по тематике «иммунная система». Материалом исследования являлись медицинские книги.

Ключевые слова: медицинский дискурс, метафора, военная лексика, военная метафора, иммунная система, перевод.

The article focuses on the research of military metaphors in the English medical discourse in the aspect of translation. The key definitions such as medical discourse and metaphor are outlined in the work. The research identifies that military metaphor is widespread in the sphere of medicine, it helps to set two-way communication between a doctor and a patient, it preserves expressive and emotional colouring. The results of the research are lexical units with metaphorical meaning, describing immune system and mostly used in the English medical discourse. To achieve the aim of the research the medical books have been studied.

Key words: medical discourse, metaphor, military vocabulary, military metaphor, immune system, translation.

Постановка проблеми. Одним із актуальних напрямів розвитку сучасної лінгвістики є когнітивні дослідження механізмів метафоричної концептуалізації світу, причиною яких стали зміни статичного погляду на світ як жорстко детерміновану систему складників. У дослідженнях, присвячених проблематиці метафори, наголошується її важлива роль у формуванні концептуальної та вербальної систем людини, її активна участь у категоризації мови, процесах мислення та сприйняття.

Робота є актуальною, оскільки запропонований підхід до розв'язання проблеми встановлення особливостей військової метафори в англomовному медичному дискурсі (далі – АМД) в когнітивно-комунікативному та прагматичному аспектах відповідає сучасним напрямам лінгвістичних досліджень, спрямованим на вивчення проблем метафоризації та концептуалізації дійсності, а дослідження має значення для осмислення інших проблем лінгвістики, пов'язаних зі збереженням метафори в перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі вчені, як Н.Д. Арутюнова, В.М. Телія, М. Блек, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Д. Девідсон, П. Рікер, А.А. Річардс, М. Тернер, Е. Маккормак та інші розглядали метафору саме як когнітивний процес, який формує та виражає нові поняття.

Вплив певної професії на дискурс особистості – це одна з актуальних і маловивчених проблем у науці про мову. За останні десятиліття питання медичного дискурсу розглядалися зазвичай у контексті викладання фахової мови. Однак наразі є небагато робіт, у яких представлений аналіз дискурсу лікаря з урахуванням усіх виконуваних ним ролей. Крім того, недостатньо висвітленими є засади використання та функціонування метафори в різних типах медичного дискурсу.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення специфіки перекладу військової метафори в англomовному медичному дискурсі.

Матеріалом для дослідження слугували медичні книги Steven A. Frank «Immunology and evolution of infectious disease» [1] та Gregory Stewart «The Immune System» [2].

Виклад основного матеріалу. Для дослідження важливим є уточнення ключових понять. Медичний дискурс (далі – МД) є комунікативно-мовленнєвим рівнем існування та реалізації професійної культури спеціалістів медичного профілю, структура та зміст якої визначається духовними цінностями та нормами цього професійного суспільства, цілями та завданнями соціально-культурних практик і професійної діяльності його членів. МД акумулює й транслює цінності та норми професійного медичного суспільства, є засобом професійно-культурної інтеграції, інкультурації його представників, а також засобом регуляції соціальних і професійних відносин, характерних цьому професійному суспільству [3].

У розумінні Дж. Лакоффа метафори – це не суто лінгвістичні поняття. Вони є концептуальними за своєю природою. «Вони є засобом, за допомогою якого абстрактні та неясні області досвіду можуть бути концептуалізовані в знайомих і конкретних термінах» [4, с. 205].

Військова лексика – це один з основних джерел експансії метафори в медичну діяльність, тому що багатий військовий досвід є невід’ємною складовою частиною історичного розвитку будь-якого суспільства. Медик, як і багато хто з нас, використовує військовий словник настільки невимушено, що навіть не замислюється над цим. Військова метафора викликає особливий інтерес, оскільки відображає специфіку саме тієї галузі знання, яку ми розглядаємо. Вона ілюструє усвідомлення та переживання деяких явищ, больових відчуттів, хірургічних маніпуляцій і підкреслює нерозривний зв’язок діяльності, спрямованої на відновлення здоров’я.

Імунна система – яскравий приклад використання значної кількості військових метафор. Імунна система слугує ніби бар’єром, який не дозволяє стороннім тілам потрапити до мікрофлори людини. Використання військової метафори сприяє підкресленню процесів, які відбуваються під час вторгнення «небажаних гостей», робить мову більш емоційно забарвленою та зрозумілою недосвідченому пацієнту.

Отже, в межах дослідження були виявлені лексичні одиниці з метафоричним значенням, серед яких найчастіше вживаються такі: 1) *to attack* – атакувати; 2) *to protect* – захищати; 3) *defense(s)* – захист; захисні бар’єри/механізми; 4) *invading* – інвазивний; той, який прони-

кає; 5) *to destroy* – знищувати; 6) *killing* – лізис; 7) *invader(s)* – чужорідне тіло, інвазивний організм/агент; 8) *to kill* – знищувати, нейтралізувати; 9) *to fight* – боротися з; 10) *an attack* – атака; 11) *to recruit* – рекрутувати; формувати; 12) *barrier defenses* – захисні бар’єри.

До менш розповсюджених належать такі: 1) *a protection* – захист; 2) *barriers* – перешкоди; 3) *fighting* – боротьба; 4) *to defend* – захищати; 5) *to invade* – вторгатися; 6) *a line of defense* – лінія захисту; 7) *defense mechanisms* – захисні механізми; 8) *target cells* – клітини-мішені; 9) *a burst* – вибух; 10) *protective* – захисний; 11) *to resist* – чинити опір; 12) *a recruitment* – рекрутинг; стимуляція; 13) *an invasion* – проникнення; інвазія; 14) *to mount/to launch an attack* – організувати/починати атаку, наступ; 15) *to block* – блокувати; 16) *killer cells* – клітини-вбивці; 17) *to breach* – проривати; 18) *defensive walls/cells* – захисні стіни/клітини; 19) *an assault* – напад; 20) *to mobilize* – мобілізувати; 21) *a trapping effect* – ефект захвату; 22) *a battle* – боротьба; 23) *to threaten* – загрожувати; 24) *a threat* – загроза; 25) *to fight back* – стримувати; 26) *to repel* – відбивати; 27) *to explode* – руйнувати(-ся); 28) *a victim* – пацієнт; 29) *to capture* – захоплювати; 30) *to target* – мати ціллю.

Для більш детального аналізу перекладу військових метафор АМД українською мовою розглянемо декілька прикладів із матеріалів нашого дослідження [1; 2].

Дієслово «*to invade*» може мати як повний, так і частковий відповідник.

1. “*A benign, or non-cancerous tumour shares this uncontrolled growth, but will not generally invade neighbouring tissues and damage them*”. – «Розвиток доброякісної або неракової пухлини теж неконтрольований, але вона зазвичай не порушує цілісності суміжних тканин, тож, як результат, і не завдає їм шкоди».

2. “*Others, which are called pathogenic (disease producing), invade the body and live by feeding off body tissues*”. – «Інші, так звані патогенні або ті, які викликають захворювання, вторгаються/проникають в організм та існують, пошкоджуючи інші тканини тіла».

У першому прикладі в перекладі ми втрачаємо конотаційне значення дієслова мови оригіналу, застосовуючи модуляцію. Так, причина замінена наслідком: вторгатися, отже, порушувати цілісність. У другому прикладі можна побачити, що допускаються два варіанти перекладу, але дієсловом «вторгатися» зі своєю військовою конотацією одразу ж налаштовує на бойовий лад, тоді

як дієслово «*проникати*» має більш нейтральне експресивне забарвлення.

Іменник «*invasion*» у медичній практиці перекладається як «*інвазія*»: “*A host that lacks functional CCR5 proteins apparently can avoid infection by HIV, suggesting that the initial invasion requires infection of macrophages*”. – «*Організм, який не має достатньої кількості функціональних протеїнів CCR5, скоріше за все, може уникнути інфікування ВІЛ з огляду на той факт, що інвазія починається з інфікування макрофагів*».

Але недосвідченому адресату може бути незрозумілим цей термін, тож «*проникнення*» або «*вторгнення*» можуть бути доречними відповідниками в перекладі українською мовою: “*When a T cell binds to a peptide-MHC complex on the cell surface and also receives stimulatory signals suggesting parasite invasion, the T cell can trigger the death of the infected cell*”. – «*Коли Т-клітини прикріплюються до пептидного головного комплексу гістосумісності на поверхні клітини, а також отримують стимулюючий сигнал, який свідчить про проникнення/вторгнення паразита, вони можуть ініціювати руйнування інфікованої клітини*».

Для перекладу іменника «*killing*» необхідно враховувати ступінь обізнаності адресата з медичною сферою: “*This is referred to as oxygen-dependent intracellular killing*”. – «*Цей процес називають внутріклітинним лізисом за участю кисню*».

Проблема, яка може виникнути, – незрозуміння недосвідченим адресатом терміна «*лізис*». Крім того, ми втрачаємо конотацію слова мови оригіналу. Іншими відповідниками є «*руйнування*» чи «*руйнуація*».

Іменник «*an invader*» можна перекласти багатьма способами:

1. “*Nonspecific immunity recognizes parasites by generic signs that indicate the parasite is an invader rather than a part of the host*”. – «*Неспецифічний імунітет розпізнає паразитів за родовими ознаками, які свідчать про те, що вони є загарбниками, а не частинами організму людини*».

2. “*Various signals indicate to the phagocytes that nearby cells are invaders*”. – «*Різні сигнали вказують фагоцитам на те, що сусідні клітини є чужорідними тілами*».

3. “*Mannose, which occurs in the cell walls of many invaders, also stimulate phagocytes*”. – «*Фагоцити приводяться в дію також маннозою – складовою частиною клітинних стінок багатьох тіл, які проникають в організм*».

У першому прикладі іменник «*an invader*» ми переклали як «*загарбник*». Це слово краще відо-

бражає всі негативні наслідки, які має дія інфекційних збудників на організм людини. У другому прикладі відповідником є «*чужорідне тіло*», тож втрачається конотація слова мови оригіналу. До того ж навіть із контексту стає зрозумілим, що інфіковані клітини буде недоречно перекладати як «*загарбники*». У третьому прикладі ми використовуємо експлікацію.

У наступному прикладі можна побачити, що в мові оригіналу двічі використовується дієслово «*to recruit*». Щоб уникнути тавтології, у першому випадку ми добираємо нейтральний відповідник – дієслово «*формувати*», а у другому – дієслово «*рекрутувати*», яке передає конотацію вихідної лексичної одиниці, що реалізує військову метафору: “*T helper cells are recruited which in turn will recruit memory B cells*”. – «*Формується Т-клітина-помічник, яка й собі рекрутує В-клітину пам'яті*».

У ході дослідження було виявлено, що під час перекладу медичного матеріалу дуже часто спостерігаються граматичні заміни. Наприклад:

1. “*Once an intracellular parasite enters a host cell, the host must use other defenses such as T cells*”. – «*Організм людини повинен задіяти інший захист, такий як Т-клітини, у разі потрапляння внутріклітинного паразита в його клітини*».

2. “*These innate or natural defenses are so important we could not live without them*”. – «*Цей вроджений або натуральний захист настільки важливий, що без нього наше існування неможливе*».

Із прикладів, які стосуються граматичних замін форм слова, ми можемо побачити, що в мові оригіналу використовується множина іменника «*defenses*», тоді, як українською мовою ми перекладаємо в однині.

У наступних прикладах використовується граматична заміна частини мови.

1. “*However, there are not always related viruses that we can use to protect against human illness*”. – «*Однак не завжди існують схожі віруси, які ми можемо використовувати в захисті проти людських хвороб*».

2. “*Moreover, they will actually use pieces of these destroyed materials to activate the immune system to fight even harder*”. – «*Більш того, вони використовують часточки знищених організмів, щоб спонукати імунну систему до більш затятої боротьби*».

3. “*Once activated complement can lead to increased vascular permeability, recruitment of phagocytic cells, and lysis and opsonization of bacteria*”. – «*Якщо комплемент вступає в дію, навіть одного разу досить для того, щоб він покращив*

проникливість судин, **рекрутував** фагоцитарні клітини, а також лізував бактерію та надав їй дії опсоніну».

4. “The constant regions are then available **to recruit** the complement system or other immune-active cells”. – «Константна область потім доступна для **рекрутування** клітин системи комплементу або інших імунно активних клітин».

5. “The T helper cells, when stimulated by the presented antigen, also send out signals **to recruit** additional B-cells that can process the original antigen”. – «Т-клітини-хелпери після стимуляції наявними антигенами також подають сигнал для **рекрутування** додаткових В-клітин, які можуть обробити висхідний антиген».

У першому прикладі в перекладі ми замінюємо дієслово «to protect» іменником «захист»; у другому – дієслово «to fight» іменником «боротьба»; у третьому – іменник «a recruitment» дієсловом «рекрутувати»; у четвертому та п'ятому – дієслово «to recruit» іменником «рекрутування». Особливість граматичних заміні частин мови полягає в тому, що вони кардинально не змінюють початковий зміст, тобто не викликають суттєвих змістових утрат і модифікацій. Заміна дієслова іменником спрощує синтаксичну структуру речення, звільняє його від нагромодження додаткових підрядних речень. Дослідивши інші приклади, варто зазначити, що частіше відбувається заміна дієслова іменником.

Наступні приклади демонструють застосування таких типів лексичних трансформацій, як генералізація та модуляція: “Although **the barrier defenses** are very effective, sometimes foreign materials will manage to get around **the protective barrier** and will enter the deeper tissues”. – «Хоча **захисні бар'єри** є дуже ефективними, іноді чужорідним організмам вдається обійти **захист** і потрапити до глибоких тканин».

Найкращим перекладом для «the barrier defenses» і «the protective barrier» є «захисні бар'єри». Але у вищезазначеному прикладі «the protective barrier» перекладаємо як «захист».

“Since so much blood flows through the spleen, a rupture of the spleen can cause massive internal bleeding, and, as a result, it may have to be removed to

prevent **the victim** from bleeding to death”. – «Якщо в селезінці відбувається тік великої кількості крові, її розрив може спричинити значний внутрішній крововилив і, як результат, з'являється можливість її видалення, щоб попередити смерть **пацієнта** від значної втрати крові».

У вищезазначеному прикладі переклад «the victim» як «жертва» є недоречним. В англійському варіанті це слово використовується тому, що людина є потерпілим, жертвою свого ж організму, де відбувся збій. В українській мові людина, яка опинилася на лікарняному ліжку, є насамперед пацієнтом.

Висновки. У медичній практиці, коли лікар намагається повідомити про патологічні процеси, пов'язані з хворобою, своєю професійною мовою, інформація є складною для сприйняття й навряд чи відповідає бажанням пацієнта бути більш інформованим і боротися з хворобою з більшим завзяттям. За результатами досліджень, саме відношення «лікар – пацієнт» є основою медичної практики. Тому за відсутності спільної мови пацієнт і лікар ризикують не порозумітися з огляду на певну ситуацію. Одним із розповсюджених засобів реалізації медичного знання є метафора. Більше того, вона є одним із найважливіших джерел формування термінології, оскільки саме в медичній метафорі виявляється метафоричний парадокс абстрактного в конкретному. Метафора є спільною мовою між лікарем і пацієнтом, тож забезпечує повне порозуміння, установлює двосторонній зв'язок і спрощує складні медичні терміни.

Військова метафора відображає боротьбу організму людини, його органів із хворобами та чужорідними тілами. Так, у результаті дослідження були виявлені лексичні одиниці метафоризації, а серед них визначені найбільш розповсюджені військові метафори. На етапі перекладацького аналізу з'ясовано, що в більшості випадків прагматика тексту оригіналу зберігається, і адресату передається відповідне експресивно-емоційне забарвлення військових метафор.

Перспективою подальших розвідок вважаємо виокремлення метафоричних моделей військової тематики, які найчастіше трапляються в АМД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Frank Steven A. Immunology and Evolution of Infectious Disease. Princeton and Oxford, 2002. 359 p.
2. Stewart Gregory The Immune System. USA, 2004. 135 p.
3. Куриленко В.Б., Макарова М.А., Логинова Л.Д. Лингвотерапевтическая направленность как базовая категория медицинского дискурса. Современные научные исследования и инновации. 2012. № 1. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2012/01/6431>.
4. Cruse D.A. Meaning in Language. AAN Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford, 2000. 424 p.